

פישמן ישקיע בחורשה?

מאת דני רבינוביץ

'הארץ' 8 ביוני 2006, עמוד הדעות

מאות מיליוני היורו שהפסיד איש העסקים אליעזר פישמן לאחרונה בהימור הכושל על שערי החליפין של הלירה הטורקית והדולר הקנדי - מעוררים הרהורים על הקשר הבעייתי שבין המערכת הפיננסית העולמית לבעיות סביבה גלובליות ואף לעתיד האנושות.

פישמן, כמו אילי הון אחרים, משקיע מיליארדים במהלכים שמטרתם היחידה היא עשיית כסף מכסף, ללא כל תרומה יצרנית. ככה זה בכלכלה המתבססת על ההסכמה שהזמן, באמצעות ריבית ומכשירים פיננסיים אחרים, מצמיח כסף. כשאומרים ש"הכסף עובד" צריך לזכור שה"עבודה" הזאת, המתרחשת על צג מחשב הבנק, פוגעת למעשה בנכונות להשקיע כסף ולקחת סיכונים בעשייה יצרנית. פישמן היה יכול להשקיע את המיליארדים שלו בחקלאות, בתחנות כוח, בתעשיית מזון או אריגים בהודו, סין או דרום אמריקה. אבל המאמץ גדול והסיכון משמעותי והתשואה מפוקפקת. קל יותר לגלגל הון בשוקי הכספים.

חקלאות ותחנות כוח ובתי חרושת תורמים לאנושות יותר מכסף המתגלגל בשווקים פיננסיים, אבל גם הם גובים מחיר בדמות פליטה של תחמוצות פחמן לאטמוספירה. ננסה, איפוא, לחפש אפיק השקעה המועיל להישרדות כדור הארץ. מחקרים בוטניים מראים שעצי אורן הניטעים באזורים שחונים קולטים דו תחמוצת הפחמן מהאטמוספירה ותורמים להפחתת אפקט החממה בקצב שעולה פי כמה על יכולתם של יערות עתיקים באירופה לעשות זאת. אך הסיכוי שאיש כמו פישמן ישקיע מיליארדים בחורשות הוא אפסי.

השאלה איך הגענו למצב הנוכחי, שבו הפעילויות המועילות ביותר להישרדות האנושות הן המנוגדות ביותר להיגיון הפיננסי השולט - היא קריטית, והתשובה לה עשויה לספק את המפתח לכלכלה מקיימת. שאלה שנייה היא מה כל זה אומר על עתיד הכסף.

ביל קלינטון הצהיר לאחרונה בעקבות טוני בלייר שהתחממות כדור הארץ היא האיום החמור ביותר על עתיד האנושות - יותר מטרור עולמי או מלחמה גרעינית. בעשר או 20 השנה הקרובות תיהפך התופעה לנושא פוליטי בוער שיפיל ממשלות ויקבע גורל של כלכלות לאומיות.

בינתיים, ככל שהאיום הקיומי ייעשה מוחשי יותר, עשויה להתחדד ההכרה שלפיה כלכלת הכסף בצורתה הנוכחית איננה המפתח לפתרון אלא חלק מהבעיה. היא מתגמלת בנדיבות תעשיות שמזרזות התחממות כמו תחבורה וייצור חשמל, ומונעת מאילי ההון להשקיע את הסכומים הדמיוניים העומדים לרשותם במיזמים שיכולים להציל את כדור הארץ. במקביל, יש להניח כי יילך ויעמיק החשד שאדישות שועי הכסף לקטסטרופה הקרבה קשורה לתחושתם שהונם יאפשר להם ולצאצאיהם להגן על עצמם ולהישרד.

אם וכאשר תיהפך ההכרה הזאת לנחלת הכלל, היא עלולה לשחוק את הבסיס העיקרי והשביר כל כך של כלכלת הכסף: האמון בה כמערכת חליפין צבירה ומדידה שמועילה לכל המשתמשים בה במידה שווה. ברנאר ליטאר, פרופסור לכלכלה פיננסית מבלגיה שהיה אחד מאדריכלי היורו, מראה במאמריו איך המערכת הפיננסית הנוכחית, שנותקה ב-1972 מבסיס הזהב, מבוססת על הגדלה בלתי פוסקת - ונטולת כל כיסוי לבד מהסכמה בין בנקאים - של חובות וירטואליים והעמסתם על הדורות הבאים. לטענתו, אם לא נשכיל להעמיד חלופה לשיטה הפיננסית הנוכחית, קריסת הסדר הפיננסי הקיים לתוך כאוס כלכלי, חברתי וצבאי היא רק שאלה של זמן.

המשימה הדחופה ביותר איפוא היא ניתוק הקשר הגורדי המאפשר לכסף להצמיח כסף, וחזרה למצב שבו היכולת לעשות כסף תלויה ביצירת סחורות ושירותים אמיתיים שאינם מזיקים לעולם. דרך אחת שמציע ליטאר היא טיפוח כספים מקומיים שיתבססו על קשר ישיר בין ערך לתועלת יצרנית, ויפעלו באמצעות ריבית שלילית. במקביל, יש לנקוט בדחיפות צעדים מקרו-כלכליים שיבטיחו שרוב רווחי העתק הווירטואליים שמייצר העולם הפיננסי יופנה לפעולות המשפרות את סיכויי ההישרדות של העולם.